

محمد اقبال سمالانی

پی ایچ ڈی اسکالر، شعبہ براہوئی، جامعہ بلوچستان کونینہ

ڈاکٹر لیاقت علی

ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ براہوئی، جامعہ بلوچستان کونینہ

براہوئی ادبی بیانیہ ٹی ڈکال نادر شانی، ماحولیاتی تنقیدی جاچ اس

Muhammad Iqbal Sumalani

Ph.D Scholar, department of Brahui, University of Balochistan, Quetta.

Dr. Liaquat Ali *

Associate Professor / Chairman, department of Brahui, University of Balochistan, Quetta.

*Corresponding Author: liaqat.brahvi@um.uob.edu.pk

Representations of Drought in Brahui Literary Narratives: An Ecocritical Study

This paper examines the representation of drought in Brahui literary narratives through an ecocritical lens, with particular emphasis on Brahui folk poetry. In the ecological context of Balochistan's arid landscape, drought—known in Brahui as Dukkaal—has historically influenced patterns of nomadic movement, pastoral livelihood, and collective memory. Brahui folk poetry serves as an important cultural medium through which environmental crises and human vulnerability are expressed and preserved. Drawing on selected poetic examples from compiled collections of Brahui folk poetry, this study analyzes how drought is represented as both an environmental phenomenon and a socio-cultural experience. The poetic narratives reflect the lived realities of nomadic communities and shepherds whose survival depends on seasonal rainfall, grazing land, and livestock sustainability. Recurring literary images of barren fields, water scarcity, dying animals, displacement, and emotional suffering

demonstrate a deep ecological awareness embedded in oral tradition. Using ecocriticism as a theoretical framework, the study argues that Brahui folk poetry functions as an archive of environmental memory and indigenous ecological knowledge. These narratives articulate the interdependence between human life and the natural environment while documenting local responses to climatic uncertainty. The analysis highlights how environmental sensitivity is expressed through metaphor, symbolism, and collective storytelling. By situating Brahui folk poetry within contemporary ecocritical discourse, this research contributes to the understanding of indigenous literary traditions as sources of environmental knowledge and cultural resilience. The study underscores the significance of oral literature in preserving ecological consciousness and documenting historical experiences of drought in the region.

Key Words: *Brahui literature; Ecocriticism; Drought (Dukkaal); Folk poetry; Environmental sensitivity; Nomadic culture.*

1- چانداری

اللہ۔ ای (قدرتی) آفت آک ہر اقسیمی ڈکال، زمی جم، دیر ار فنگ، ملخ آتا جلو، ڈنار آفتی خل، تلار اتا لڑنگ، ڈاکی (طاعون) او ایلو دین او ہوپ آک بریرہ۔ داغٹ ویل آک ہے وخت ایسان ڈنار او اوانازی آرینگلوگا زند آکن کاٹم ناخٹ، اس مسونو اولیکو بندغ نازند ان ہلیس داگک داسکان انسان تے او او فتا ہد او ویل اے وڈ سینا وڈ سیٹ ڈکھیا کرینو۔ او اندن داسکان کمنگٹی او۔ ولد ام انسان تینا لانی اوسیاڑائی ان گڑ اس دنگ آفت آتا نسجان آتے کم کرینے او دانسکا لگوک اے۔ اندا کاریم آمیت اے کہ پین ام دافنا گواچی منگ اے کم یک۔ دنگہ انسان پٹہ نا بیماری اے اسل اے سر کرے۔ ڈاکی کہ اسہ ہل تون پیڑنگو کو بیماری اسے اودے اندن چا اے سرکنگٹی اے۔ پولیو نا بیماری دن چا ختم منگٹی اے۔ دیر ار فنگ، پھر او برف نامنہ دے مست مخلوق اے کلہو منگ اک او مخلوق تینا بند و بست یک۔ ہر ازان گواچی منگ ام مست آن داسا مچٹ اے۔ زمی جم کن اندنو کوٹی ارا او بلڈنگ جوڑکنگٹی او کہ تباہی ان پجر۔ ملخ نا جلو اے ام داسا اندن چا اے سرکنگنے، ڈکھال اراتاہی تہ مست کریکہ مگہ داسا کلہو او خبر آتا زو سرمنگ نادو آن دانا گوچی اے ام کم کننگنے۔ امووختنا بلوچ قوم نا اندا بلا قبیلہ براہویک دنیا نا ایلو باقی تے آسبار اندا ویل او ڈکھ اتا ہڈ آتے ارفیسا بسونو او فتازند اس ام اندا گڑتی او چرت آک مسونو تو اندا ویل، چرت اتا گڑاک او فتا

ادب اٹ پاش او کہ دا آفت آک امر مسونو۔ امر مخلوق اے گواچی کرینو۔ مخلوق امر دانفنے جلانے۔ امر تیار کھ و چیٹ اے کرینے۔

"داکان بیدس موسم سہیل و آہڑ، گور بیچ و گہوش، پھر و برف، ناز کرنا خلقی شعر آتا اسہ بھلو بخشس ارے ہندن ننا مخلوق قدرت آفت آتا ذکر ام تینا شمیر تیں مونا ایسوںے دہنکے ڈکال نا شمیرک، زمی جم نا شعرک۔۔۔" (مینگل۔ 2014، 31-30)

اللہ۔ ای ڈکال آتا امنائی براہوئی خلقی ادب نا بارسٹ، ایلو پٹولی مڈی تیں ہی، ہم دو بریک۔ ہر اڑان دادر شان مریک کہ قدرتی آفت آک خلقی ادب نا بیانہ مسونو۔ ہر اکان، مڈ موسم آتا ہڑ سنگ او ایلو نسحان تا بابت درشانی مریک۔

"خلقی ادب ائی خلقی شمیرک انسانی زندنا ہر وڑنا جوزہ غاتا درشانی کیرہ۔ اسہ قوم او علاقہ سینا خلقی شمیرک اون زندنا جتا دور آتا جتا پہلوتہ مونہ اتیرہ آگہ نن خلقی شعر تے سر جی و خوڑتی اٹ ہرن تونے دانفنے تے جوانی، گندہی، شری بد حالی، ڈکھ و نیل، مڑدی و شیراکی مہر و مابت تون او ار وارنے راج ناہر بخش نا شمیراک دو بریرہ۔" (مینگل۔ 2014۔ ایم فل۔ 61-60)

دنتو، براہوئی خلقی ادب ائی بھلو کچ اسے اٹ الائی آفت یا چھپ آتا کرر سینگ اک۔ ہر اک مخلوق کن نف او نسحان ناسب گوندگانو۔ دا پٹولی نوشت ائی بیرہ ڈکال نازی آسر جی اٹ ہیٹ کنگو۔ کہ ڈکال، ہر اے پری، موسم آتا ہڑ سنگ آن بریک۔ پر مٹک، ہستین بارنی اس تالان مریک، خرسی مٹک، چک او سہدارک بے دیری آن از دیر کیرہ۔ خشکا وہ غامیٹی فصل مٹک، خولم او غلہ نا خا ختی بریک۔ ہر ائیوئی غلکت کن ڈکھیا ئی ناسب جوڑ کیک۔

2۔ ڈکال

ڈکال شاید دا ڈکھ اناسال ان پیشن مرو کوایت اسے۔ انتے کہ ڈکھ مونجائی اور وڑو اے پارہ او سال اڑتوں او ار مس دنکہ خواری، مونجائی، روڑو نا سال اراؤخت سال یا سال ایسان زیات پھر او برف مٹ تو دا خشکا وہ بلوچستان ارا کہ براہوئی تا میرات اے داڑے بے۔ کاپچر، خیر، بوچ، درخت او جنگل غٹ بے دیری نا وجہ غان باریرہ بیران مریرہ۔ اراڑے کہ مخلوق نا گزارہ غٹ آن زیات مال داری آسونے۔ کشت کشار مچٹ مسونے تو دا وڑو دا اقامال او سادھاراک لاغر، بیمار ولد آسکونو۔ او اندن کشت اک ملاس، کمزور او ولد ااشنگا نو بار یسونو۔ تو دا ڈکھ آنا سال تیں مخلوق وڑو انا ویل تا گواچی مسنے۔ دنکہ کنگ نا گڑا تا کم بوتی، اوڑن کمزور منگ پیا منگ کہنگ، ارا او اولاخ تا بیران منگ

داڑن ولدا او راتن سرنگ کتنو۔ پچین مزل خلنگ کتنو۔ انتے کہ سواری نا الاخ نزور مسکہ یا سکہ دن چا او فنا معاشی، معاشرتی او سماجی غٹ ڈکھ اتون پلو یڑ مسونے۔

ریاست نا تخت و تاج نا تاریخی جاگہ انگریز اتا کوزہ ٹی بس صد اتا کچج براہویک تینا دھرتی نارکھ و خان قلات ناعزت و حفاظت کن شہید مسر۔ تو جگا تا کٹیر و کور دوریہ نس شروع مس، انگریز اک جدید سلاہ تے تو براہوی تے مالی و جانی نقصان تسر۔ ہندن دا علاقہ غاک ڈکال نا گواچی مسر۔ جنگ زدہ غا علاقہ غاک است دیری آریسگار۔ انگریز او قتال و مڈی الٹ پل کریر تو او فتنے کہ ہپ و بٹ نا کسر بیدس پین کسر سلٹو۔ اندا ہپ و بٹ نا عمل او فتازندگی ٹی خواری نا پوسکنا داستان رقم کرے۔ ہر افنتاہہ زراب نس او فتا خلقی شعر اتے ٹی خننگ۔ ہندا کان خلقی شاعری نار ٹمیکو دور نا بنا مریک۔ (ذوق۔ 203-12)

ڈکال آتازمانہ ٹی خاہوت و مال کن دیر و بے نا فکر ٹی سروان نار اہویک کچھی و جھلاوان نار اہویک سندھ، ہپہہ انارہ۔ مخلوق گدان تے ٹی وختے گدریفینو۔ کشت و کشار و مال داری، بزغری او فتاروزگار مسونے مخلوق مال تو رینے۔ کس کھر خواجہ مسونے۔ کسے تون منہ می۔۔۔ علاقہ خشکابہ مسونے۔ بھاز کم کشت و کشار جو کاریز چکل اتیان مسونے۔ سی ٹی او فک داکان ہپیرہ او کچھی سندھ او بولان و مولہ نا کسرٹ پند خلیسا ہنارہ۔ ہیڑے گرم علاقہ غاتے ٹی خواری کریرہ۔ اوزندا دیتے گدریفرا۔ اگہ سی ٹی پراو برف مسکہ تو فک ہتم آپدی بسرہ۔ اگہ سال ڈکال مسکہ تو مالدارک پریشان مسرہ۔ انتے کہ مال تے بے بوج ریسگنتو کہ۔ مالک لاغر مسرہ۔ اگہ منہ سال پدمہ پد ڈکال مسکہ تو مخلوقا ک پدی خراسان آتورہ۔ بلکہ سندھ کچھی ٹی سلیمسہ۔ (مینگل۔ 2014، 42)

ڈکال نا پریشانی اندا خدرنا مخلوق آثر شاغانے شاہد کہ دا ہدا و ہویل اٹ ایلو مخلوق اے مفروئے اتیکہ ننا مخلوق نا پوریا او پڑاند مال داری تازی آ مسونے۔ ہر اتم ڈکال مسکہ تو او فک گولو کریرے ار علاقہ غاٹی بے او کا پچرنا ڈس رسینگوس نس تو ہمو کٹا مالے خوافنگ کہ تیاری کریرہ او ہپیرہ انارہ۔ بے او کا پچر اتا گولوی نا بابت اٹ ماسٹر عبد الواحد سالاری تینا اسہ انٹریو ایٹی دن پانک،

"کہ ہر اتم ڈکال مسکہ تو زمیندار تو ڈکھیا مسکہ۔ ولہ مالدارنا ویل آ کم ام اوڑن کم الورہ۔ اے وخت کلو ریسفنگ نازیعیہ الونہ ٹیلفون، موبائل اونہ انٹرنیٹ تو مال دار آک گڑاس بندغ گولو کنگ کن ہر علاقہ غارای کریرہ تو دا گولو ہیک ہر علاقہ پشخانڈارہ، ہر ارہ بے او کا پچر پٹارہ ارٹے جو انوبے او خیر خنارہ تو بسرا خلق اتے ہپ فیہ امو کٹا ارادہ اوراہی مسورہ۔" (سالاری۔ 2026)۔

براہوئی خلقی شاعری ٹی، پہوالی خلکت نا دود مسونے کہ ہر اتم ڈکال بسونے توچنکا بھلاک، ٹیڑو ٹلڑو نا شنیرے پاریرہ۔ گمان دا کریرہ خدامہروان مسکہ ولد اپر مسکہ تو ڈکال نزور مسکہ۔

"ٹیڑو ٹلڑو نا شنیرے اے چنک بٹان شیف دڑنگ وخت آپارہ ڈکال ننا علاقہ نابلو ویل کسے۔ پیرنگاک پارہ فلاں سال ڈکال مسونے، ڈکال ناسوب مخلوق نامال لنگڑی آن کسکرہ۔ ہندا سوبان مخلوق داکان کچھی اوسندھ ناکنڈا سیل آہنارہ۔ ولد اے پھری آن آبادی نہ منگ ناسوبان اولک پدی بتورہ، ہندن کچھی اوسندھ آئی داسہ ام ننا مخلوق ہنکینی اے۔ (مینگل۔ 2009۔ ۴۰)

2.1 مش تے ٹی گداران چلہ و سیل تے

تان آنا ڈکال چٹیفے میل تے

مش تے ٹی ارنگار داناچ آک

ڈکال آن کسکور جو انکاچ آک

ڈکال آن کنگڑی کننا پیش تے

کوچہ غاکا نا بتبونا پیش تے

کیوہ ای ڈکال ناپا وہ گپ اے

تان نا ڈکال آن است نناپ اے (مینگل۔ 2014، 166)

ڈکال ناتباہی او مرغنی تو اصل راج تے ہر گڑا ان بٹیکہ گزارہ مال او کشت نس منہ سال نا ڈکال اے تو تدفیرہ ولے اگہ ڈکال مرغن مسکہ تو گڑا مخلوق دم دریگارا اندنگازندان ولد ا کہ سال آباد مرو سس تو گڑا ادا فنا خوشیک خنگ نا اٹرا۔

"ڈکال آن سہدارک کسکور اے بوچاک خریک چٹیرہ۔ مستنا بند غاک کٹیکابہ غا گزارہ کریرہ۔ اگہ پھر متو کا تو خولمک باریرہ فصلاک بے پھری آن تباہ مسرہ۔ مال و سہدارک لنگڑی آن کسکورہ۔ مخلوق خداغان دعا خواہسرہ۔ آخر ہفت ہشت سال ان پد خدامہربان مسکہ۔ ولد اپر مسکہ۔" (مینگل۔ 2014، 166)

قلات ارا کہ بلوچستان نامیری اس یعنی دارالخلا فہ اسکہ دنگا جاگہ غا حکومت اے چلیفوکا افسر او کمانڈر، میر و معتبر تابدیس امیر ناکارو باریک ام، ہنکینی اسرہ۔ ولے ڈکال بسکہ توشوان او بزگران بیدس ایلو غٹ اے متاثر یک۔ ہر کس ارغ او پوشاک نادوئی کنگ کن پریشان مریک۔ ہنکینی او لنگڑی جاگہ کیک۔ علاقہ ٹی پھر و برسات ہرے

اسکان متو۔ ڈکال نامرغٹو سلسلہ نس جاری مس تو آسودہ حال آریاست قلات نابندغاک لغڑ لوچی ونگلری بیگنی نا دوآن سخت اودے خنار۔ اوقمال ولاغاک کسکر۔ معیشت تباہ مس۔

کئی سال آتیاں پد پری آجر اک خنگار اوپر کن تیار جوڑ مسر آتو داؤخت پاوال، مالدار اوز میندار، بزغراو شوان، پیر اورنا، چنا او نیازی غٹ خوش مسراودا سا خوشی ان جوش تیٹی جمر تیکن شعر پیش مسکہ۔ اوباز آک اسل امپ و بٹ ناتیری نا شعر پارینو، چنا تا شعر آئیٹی چنگو اودغام نا شعر اک بریرہ۔ اودا سا ہر اسٹ سیری او آسودہ ای نا گپ اے کرینے۔

2.2 جمر جڑوک بسونو پرتا احوال اے ایسونو

خمیسن لوکاتے بش کبو پھلی گدان تے بش کبو

مرغی مسن تے گر کبو پھلی اراتہ سوار کبو

لوچو اوماتے ڈکہ بوسیر اوجوان مریرہ

گڑو کلک خلیذہ چر پود شتار الینہ۔ (براہوئی۔ 1969۔ 1-1)

دا شیف نا شعر آئیٹی ام ڈکال ناتبائی و تاوان تا ایٹے کہ مالدار سادھار نا قیمت تمنے مالدار مونجا اے، بے و سی آن پین اسٹ نا کا پچر یار کھ اے خوائینے داژن اونا مال ڈکہ مسونے۔ ایکان شوان ناحق تروئی اے۔ ایلو کنڈن مال پیار لنگلری ان شک دادے کہ مال گرانا پجاری اکلونے۔ امید ولد امتحانے کہ اللہ جان جرتے اتو اونا مال پچونے۔

2.3 اللہ ہتوے دا پھرتے جی کنا کیر گو آمرتے

باریم کرینے دا جڑتے کرینے جلب او خڑتے

کھرتہ ہفت صد و پنجاہ اے بھا گیا اہنخور نجا اے

مال آن کڑدہ اس پاڈک اے ایٹے شوان نانی حق اے

مال آگر اے نا شک اے تونی ڈکال نہ دک اے

(مینگل، افضل۔ 2010۔ 53)

دھنکے اینو پگد تیوہ بلوچستان ٹی ڈکال ناز کرام مستی بروکا خلقی شعر تے ٹی ننے نظر بروے۔ اینو نا خلقی شاعر، شوان یا بزغرا کچھی مرے یا خراسان ساروان مرے یا جھلاوان کوہک مرے یا آڑنجی، چاغی مرے کہ خاران، ڈکھال کہ اوفتے نظر بریک اوضرور ہمو منظر تے تینا پے غاتے ٹی بروکا خلقی شعر تے ٹی مونی ہتور۔ (مینگل۔ 2000۔ 9)

ڈکال اٹ داڑے مش تا نقشہ اے کشنگانے کہ بے پھران مشک خشک او او فتنے بے او بوچ تا ناف او نلا لوچ خشکیرہ۔
2.4 گو نڈ نامش کو

بے پھران خشکو۔ (حسنی۔ 2007-73)

شیف ناشعرتی ڈکال ان پد ہمپنگ ناباروٹ شعر ٹی دن پاننگانے کہ پیرل اسہ جاگہ ہموڑے ڈکال بسونے دا پین اچو
کسر نس سلتنے داسا او فتنے انو ہی ہمپوٹی اے کاچچر پٹوٹی اے گینتک جو انو جاگہ اسہ شاید اوڑے کاریز یا چکل یا اندونو
جاگہ اسے کہ اوڑے دیرارے خیت مریک امونگ کان تانکہ مال اے کہنگ ان بچن۔

2.5 ڈکال نس بسونے پیرل ناڈھے تے آ

کاچچر کے کانہ نن گینتک ناخیتے آ (حسنی۔ 2007-149)

اندن پارہ کہ ہپ او بٹ نا اسہ بلا وسوب ڈکال او اللہ ای آ آفت آک ام مسونو۔ آگہ جاگہ اس ڈکال بسکہ تو مالدار او
عام مخلوق ناگزارہ منگ بازویل آیتٹی مسونے تو واک امو ہندیلہ کرینو ہمیسونو او پوسکونو ہنداسکین، ہمیسونو انو اندن زمی جم
او دیرار فتننا وجہ غان ام مخلوق، ہمیسونو انانو۔

"براہوٹی خانہ بدوش موسم بدلنے کے علاوہ قدرتی آفات آنے کی وجہ سے بھی کوچ کرتے تھے۔ براہوٹی لوک
شاعری میں قحط کے آنے سے براہوٹی بولنے والوں کے کوچ کرنے کا پتہ چلتا ہے۔ مہر گڑھ درہ بولان کے سنگم پر واقع
ہے جہاں بارش کی ہونے کی وجہ سے دریائے بولان میں اونچے درجے کی سیلاب آجاتا تھا۔ جس سے پانی دریا سے نکل
کر خشک زمین اور آس پاس کی آبادی کی طرف ہولیتا تھا۔ جس سے آبادی تباہ ہو جاتی ہے۔

اسکے علاوہ یہ بھی کہا جاتا ہے کہ قدیم دور میں قحط اور زلزل بھی اس سر زمین پر آتے رہے ہیں۔ اور قحط کی وجہ سے
دریائے بولان مکمل خشک ہو جاتی ہے" (گل۔ 2017-ب)

ڈکال مخلوق نامعیشت اے امر مرینے چٹینے کہ اننے کہ مال آک نرور مسر آ تو مالدار اتے مال اے ولفنگ کن قدیم)
پیہہ ٹی الوکا۔ خولم، زرت، مکتی، سا، اڑداوہ) نا گرج مسکہ تو اموتینا پچو کا پیہہ غاتیان اندا قدیم اتے بہاٹی الکورہ اندن آگہ
ڈکال سال پہ سال مریہ انا کہ تو او قدا غٹ پیہہ خاک کٹارہ۔ او اندا دے تیٹی اندا خس خوار سلیسر آ کہ او فتنے بیگن پیچ
ام متوکا تو او تینا امو مکتنا پچا تے اگڑی کریسا زندے گدریفرہ۔

دائینہ شاعر تیبی ولد اوختنا شاعر تینٹ ام ڈکال ناگواچی خننگک او پانک دا ڈکال انداویل ایسوںے نئکن کہ است کناٹپ اے باز ناڈر اتیان۔ دامت تیبہ تمانون ڈکال کورہ کسے چٹے نئی ل، تے۔ او اندا شاعر ٹی است ہسونی اٹ ڈکال اے بدعالم اتیک۔ کہ نہ سے بوز گوچاتے الا نہ اوج اتے الا اونہ نئے الانا پوچاک ام کشکار انار لنگڑ لاش تمانون۔

جھر، او بے اے داخدر اہم او کبین گو ندرہ دافتے ہم زند آنا پگد یا برو کا وخت تون گنڈا نو آگہ پھر مس بے مرو بے مس تو سادھارک بود کیرہ۔ پیسہ بریک کنگ کن گڑا باز مریک تو زند اسرات او آسودہ مریک۔ آگہ بے او جھراف تو پگد ڈکالی، بیرانی، ڈکھیا اے۔

شاعر پانک او غاوی اے باز ڈکال نا بیرانی تن کہ داسہ ناسال نا ڈکال اسہ گڑاے لیتے۔ بوچ سلیس نہ جر سلیس غٹ اے چٹھینے ولد ارا تم ہتم بروے کہ نن خوش مروں۔ پیراے سال انا ای سورس تسنوٹ داسا داکاریم اٹ بتو گڑا اس مال بچانے اندا تے سندھ آدین نوا پچر اہن تو لنگڑی او بیگنی ان مال او جڑک غٹ انا نو ختم مسونو۔ امو زمانہ ان براہونیک ہرویل کن پیر آانارہ او پیراے منت اٹ اسہ سور، دغر، خریا جڑا اس تسورہ داڑے ام ڈکال کن پیر اے سورس سالنا تسونو گمڈ کھال ے سر متنے داسا پدے اللہ پاک نے نواد کیرہ کہ او تینار حمت اٹ دابلایینی ڈکال اے گم گارے۔

۶۱ سخوناشک سالی مال بگ اتے چٹ کرے 2.6

بارن آ بوچاک برانو گل زمین ے چٹ کرے

مشک اشنگار جرو بوچاک مسونو ختم

واقسمت زندہ مرین ولد برے ہتم

سال ناسورس دریٹہ ای تینا پیر کہ

پر منتنے داؤ غار آن مسسن دیر کن

مچہ مال تن بچانے او دیر تاسندھ کے

۶۱ سخو ڈکال بس بھا گیا تا چنداے کے

کیک کو کار مال گارک لرز ناداشون ٹی

تتوین داسخت سالی دن بروے مون ٹی

جڑ کو دا جوا نگار نشاتے تانی دریس

پر کرک نی خدا ڈکھالی تے بھاز کر یس (مینگل-2009-۶۲)

۱۹۹۰ آن ہلیس ۲۰۰۰ سیکان بلوچستان اٹ اسہ بلو ڈکال اس بک اسہ کنڈان اڑنجی وڈھ اے کورا او منہ سال پد رختان، شروڈ او شوراوک ام گنکار کرے۔ مالدار او زمیندارامو کہ اسل ہمپ او بٹ کتورہ اموام مجبور مسر جاگہ تینا الار بلا شاراتا کنڈا بسر۔ مال آک تا کسکر خشکابہ زمینداری نیست و نابود مسک۔ بے او بوچ ہشتنگا، دیرک مشتاجل تا، ڈور اتا کانی او کاریزتا، ٹیوب ویل تاغٹ کم مسر سلیسر۔

ہمو وخت سدھار اتا بہا ۵۰ روپی اسکہ ولد ام الکو الوتا۔ شروڈنا مومالداراک کہ ہزارا می ٹل وہیٹ او خراسک اسرا او انون چاغٹ تا چٹار اوکان پد داسا بیست پنج سال گد ریگانے ولے دانسکان امونو سادھار اتا کچ کسیتون اف۔ ہمو اسہ ڈکال ہرا بیست پنج سال مست بسوس پد ام امونانسان پورومتنے۔

شیمکو شیمز ٹی ڈکال ناز کرارے ارٹلیں ویکھے او خاران نایت منگے۔ پانک کہ ڈکال نئے ارغ آن بے۔ دیرک باریسر، بے او بوچ ہنگا گوانگا، سادھارتے او بند غاتے کنگ کن اچ اف۔ خولم نازاغ اے خنتون۔

2.7 پھر کرک اللہ مرمرے ڈکال مرمرے ڈکال مالک اریر بد حال

انت کرور ننا حیلہ ورمباک بے پر آن باریسر ننادا کمباک

بزغرا لشکرے مال تے کی خیت اف بچ جاگہ سے آپرناہیت اف

ہچو دیرس اف ننادا جل تے مالک کنیرہ پائے بین آن خل تے

ڈاک آنا بند غاک نوکھے آ بسر بے پر آن سہداک ملاسی آن کسکر

مسہ سال آن خنتن غلہ وراغے پارہ کہ ڈکال اے خاران وچانے

نی بنک اللہ جان کناداسوالے نی کرک بے وساسہدا ار تاختیالے

(مینگل-2009-۱۳۲-۱۳۳)

پارہ کہ ہر سادھار اے خدا او ناما حول او مدنا وٹ جوڑ کرینے تاکہ او تینا جند او تینا چوری تہ مدانا سختی سوری او دشمنان رکھ کنگ کے۔ اندائی اونارنگ اوناسل اونادنتان او ایلو ازہ غاک جوڑا۔ دنکہ نہار تہی، خرما او شوک تینا سیاڑائی آن دانسکان گو، ہنگنتنو، اندن چکا تہی سے سو، چونالی، گڈک تینارنگ او سیاڑاھی ان بر جاسلو کے۔ اندن ڈکال، سیل تیرمہ یا سختی سوری تہی مال اتا تینا وس اے دنکہ پارہ ایٹرم آ تیزاے ارا کہ مرے تینک اے بے او بوچ کنگ کن ودی کنگ کیک ولے می ٹل دن اف اسٹرم آچٹ اے ایلو پتی آ بے او بوچ کنگ کپک۔ اندن وامی ٹل

تزمی اوتینا پور ناوجہ خان لنگڑی ان تمپک ولے ایٹ زو تمک سیٹ اور ف پھر اوترونگڑاے میٹ زیات سلگ ولے ایٹ بیرہ تیرمہ اوباستی ناسادھار اسے۔

مانخیر الدین ساسولی ناپانگ اے ڈکال ائی غٹ سادھارتن ایٹ ہرے اسکان گزارہ کیک میٹ بازو تمک۔ ولہ مد اے سلنگ اور بیماری سلنگ اٹ میٹ زوراک اے ایٹ زو کہیک بیمار مریک۔ (ساسولی۔ ۱۸۔ ۹۔ ۲۰۲۶)

دائکواسہ اندنوبسو کو خولم اسے۔ بازوخت گون نام دائکو مسونے دائکو دے دافتنے تین یا کڑائی سیٹی شمارہ خاخر آبیرہ تہ۔ داخولم اوگو تنک، سین کٹ مریرہ۔ مسافری، ہپ اوٹ اٹ یا شوان او بگت، زہ پان آک کور او بگ اوزہ تون انگ ناوخت تینا کیتوتے ٹی اندا دائکو تے شمارہ او دن چاکہ اوفا توشہ ام مس اوفا خشک فروٹ ام مس۔ ڈکال اٹ بازگڑا تہ کم بوتی مسونے تو دائکو کرینو اتے کہ دائکو کم مرے تو بندغ ناست تے تورک او بندغ سیر کیک۔ او داڑکن نہ سی اس نامصالحہ اس نادیر اس ضرورت مریک او بلو خاخر اسینا نام ضرورت مفک۔ اندا دائکو اے دا شعر تینی نازیفنگانے۔

2.8

زیبانن دائکو کینہ

مال آتن دائکو کینہ

مش تے ٹی دائکو کینہ

وخت آکہ دائکو کینہ

گون دائکو زبیل کرینے

"خلقی شاعری ناداڈی پین ودھوک وشون بلوک مسونے اوناجج کروکادارنگاتے ٹی فظرت ناچندی عملات علامت اک خنکرہ۔ دہنک گوربچ، جھمر، ترونگڑ اور ف ناشیرتے ٹی فظری رنگ مکمل موجودارے۔" (مینگل۔ 2000-13)

ڈکال مخلوق اے پینگ کرینے بد حال او شعر اند اشیف ناشعرتینی پھر نا امید اے خنک گلوٹی اٹ پانک۔ شاید کہ داوختا او خراسان اٹ مروے اتے کہ خراسان نا مخلوق کچی ناکنڈا گروک اتے خنارہ تو پارا کہ ناڑی آگروک خنکے۔ او پانک گروک اک ناڑی آخلیرہ اندن خلیہ کہ زی پی زی آدنگہ چراغ اے۔ جمر بشام والالار او جوش اٹ برو اے۔ دنز، لوڑج کور، پھر مرواے۔ ہر نیمہ غادیر مروے۔ کشت او بے مرواے۔ ڈکال اے سر مرواے۔

2.9

گروکاک ناڑی آخلیرہ دنگہ چراغاک لگیہ

جمرک بشام ناچڈیرہ لارو جوشٹ او بریرہ

پھر تا احوال ہتیرہ دنزوج اٹ اوریرہ
دیر دریاب اے بھاز کیرہ ملک آتے آباد کیرہ
خلقتے آن ڈکالے دیرہ (مینگل-2010-۴۹)

"زمین جب آن بیدس ایلو بھلا آفت آتے ٹی ڈکالے۔ ڈکال بے بوج جر او بندٹی تے ختم کیک۔ ہندن چک و
سہدارونہار آتانسلم ختم مریرہ کاتک۔ انسان اک مجبوران تینا جاگہ غاتہ الیرا۔ ایلو علاقہ تے آکارہ۔ بلوچستان اے
اینوپگڈ ڈکال گیر کرینے۔ ہفت و ہشت سال آن پھر اورف اف۔ داڈکال جاری اے۔ ہندن مست ہم ہندا ہرتی آ
ڈکال بریرہ کرینے۔ کہ او شش و ہفت سال اسکان چکانے۔ داسوبان ننا مالدر مخلوق کچھی وسندھ ہنانو۔ او فنامال تا
گزران او چندنا تا گزران پھر آسونے۔ پھر اناسوبان او پدی بنو۔ ہمو علاقہ گاتیٹی، سنکینی مسونو۔ او اسکان ہمو علاقہ غا
تینی، سنکینی او" (مینگل-2014-۱۶۵)

3- کھنیا

براہوئی خلقی شاعری ٹی ڈکال نازکر، داڈیہہ آ، ماحولیاتی بدلی ناکٹڈ انشہ کیک۔ کہ شوبان تاداد ہرتی ہم
اللہ۔ ای آفت آتین زہی مرہہ بسونے۔ داز ہم آن، مال او مالدری بھاز گواچی مسونو۔ مالدری پہوالی زندنا سٹ
انگا گدران ناسب مسونے۔

ڈکال یا قدرتی آفت آتین ہراڑے سہدار، بے او بوج، مش اولد، گدرانی زند نسجان ہر فینے۔ ہموڑے
اسہ گڑاس، بھاز خدری اے ہراڑان اینو نادورٹی نئے است ایتک کہ ننانا خوانندہ غاک پہوالی آ بند غاک، "ماحولیاتی
تنقید" ہر اے اکیو کریٹسزم پارہ او نا بار سٹ کھتی کرینو۔ داگپ نئے تیوئی خلقی شاعری ٹی رسینگ اک۔ ہر اتم
براہوئی ادب داسکان پوسکنیت آن مر اسکہ ولے اوڑتوں، ماحولیاتی تنقید نا دراک مسونے۔ داگپ براہوئی ادب کن
بختاوری اسے کہ او نا دا پار میپار، بلوچی، پشتو، سندھی اور دوزبان اے، داسکان اے او فنیٹی ماحولیاتی تنقید نازی آدونو
تران اس چست متنے۔ ایلو کنڈان براہوئی نا خلقی شاعری ٹی گیر اسے آن مد موسی تنقید نئے پہوالی خلکت نادو آن شمیر نا
دروشم اٹ رسینگلک۔

4- کتاب اک

براہوئی، ڈاکٹر عبد الرحمان (1969)، "گواڑخ، براہوئی اکادمی زرغون روڈ کوسٹ۔
براہوئی، ذوق (2013)، "دیر دیر کیوہ کئے دیر ایٹے" براہوئی اکیڈمی کوسٹ۔

- حسنی، حمیرا صدق (2007) 'کاپچر' براہوئی اکیڈمی کوئٹہ
ساسولی، ماما خیر الدین (-۱۸-۹-۲۰۲۶)، مون پہ مون ہیبت گپ، نیم روج نایا نژدہ بجہ، پنچپائی۔
سالازی، ماسٹر عبدالواحد (24 دسمبر 2026)، مون پہ مون ہیبت اوگپ، بیگہ ناچار بجہ، پنچپائی۔
گل، منصور (18-2017)، 'براہوئی خلقی شیر اتے ٹی ندرہ کشی ناہٹپولی جائزی' ایم فل مقالہ، شعبہ براہوئی جامعہ
بلوچستان کوئٹہ
مینگل، افضل (1994) 'چوٹولی' براہوئی اکیڈمی کوئٹہ
مینگل، افضل (۲۰۰۰) 'منگلی' براہوئی اکیڈمی کوئٹہ
مینگل، افضل (2009) 'دشیشلو' براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ
مینگل، افضل (2010) 'نشا پیشتیر' براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ
مینگل، افضل (2014)، 'چمکلی' براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ
مینگل، یوسف (2014) براہوئی خلقی ادب نا تحقیقی مطالعہ، ایم۔ فل مقالہ، شعبہ براہوئی جامعہ بلوچستان کوئٹہ۔